

HET WOORD VAN DE WEEK

ORGAAN VAN DE HUMANISTISCHE LUISTERKRING

Administratie Humanistische Luisterkring, Oudegracht 152, Utrecht. Tel. (030) 10163
Postgiro 58. Abonnementsprijs f 5,50 per jaar. Buitenland f 7,- per jaar, voor
België f 6,-. Losse nummers f 0,30. Verschijnt wekelijks.

UIT HUMANISTISCH OOGPUNT

De tijd gaat snel, iedereen weet het. Het is zómaar zomer, en wát voor een zomer dit jaar — het is zó maar herfst. En intussen is iedereen van ons weer een half jaar ouder, en laten we hopen ook een half jaar wijzer.

Maar er zijn ook plaatsen waar de tijd schijnt stil te staan, plaatsen waar men misschien wel ouder wordt, maar in geen geval wijzer. Wel eigenwijzer, maar daarvoor is niet veel nodig. Ik denk aan Staphorst, dat vriendelijke boerendorp in Overijssel, vol schilderachtige klederdrachten en waandenkbeelden, en dat met Spakenburg en Ierseke concurreert om de meesterschapsprijs in conservatisme. En toch zou ik willen pleiten voor wat meer begrip voor deze ietwat achtergebleven gebieden, ten eerste omdat wij allen zelf nog maar zo kort geleden aan die beschavingsfase zijn ontgroeid, en ten tweede omdat de problemen van hun cultuurpolitiek ook op een ander niveau en in geheel andere omstandigheden een belangrijke rol spelen.

Ik doel natuurlijk op het feit, dat de gemeenteraad van Staphorst met één stem meerderheid overigens maar, onlangs de subsidie heeft geweigerd voor een leeszaal in Rouveen, op grond van de overweging dat daar onzedelijke en verderfelijke boeken werden uitgeleend, van Harry Mulish bijvoorbeeld, van Antoon Coolen, met te veel pastoors, en van wie weet hoeveel andere zedeloze verleiders nog meer. De ontzetting van iemand die weinig moderne literatuur kent, nooit iets van Sartre of Faulkner of Böhl heeft gelezen, maar Ds. Ulfers of Mevrouw Bosboom Toussaint voor actuele lectuur houdt, die ontzetting is niet enkel in Staphorst hoorbaar maar bij tijd en wijle ook in de statige en eerwaarde vergadering van de Eerste Kamer der Staten-Generaal als de geachte afgevaardigde de Heer Algra zich veroorlooft zijn mening te uiten, over het proza van Gerard Kornelis van het Reve. Nu is het in de literatuur en in de kunst over het algemeen een vreemde zaak.

Iedereen mag denken wat hij wil, gedachten zijn vrij, ze zijn van nature vrij, ofschoon we moeten erkennen: de moderne middelen van reclame en politieke beïnvloeding (om van hersenspoeling maar te zwijgen) laten van die vrijheid maar een fractie meer over. En misschien is het ook helemaal niet waar, dat gedachten vrij zijn, misschien zijn ze bij elk van ons gebonden aan onze jeugdervaringen, aan onze opvoeding, aan een irrationele voorkeur in ons karakter. Ik althans zou niet graag willen beweren, dat de gedachten in Staphorst of in het hoofd van sommige Kamerleden zo vrij zijn.

Maar dit terzijde. Want interessant wordt de vraag toch pas als het niet meer gaat om iemands gedachten als zodanig, maar om het uiten daarvan. Er is een grens aan wat men mag zeggen, is er 'n fatsoensgrens, er is zelfs een wettelijke grens. Men mag van iemand wel denken dat hij een schoft is, maar als men het zegt, is een proces wegens belediging waarschijnlijk en een vonnis wel zeker. In de persoonlijke sfeer liggen dus zekere normen, al kan een handig journalist die voldoende ontduiken om zijn kwalijke praktijken ongestraft te bedrijven. Het zij zo;

PERSONALIA

Prof. Dr. G. STUIVELING. Geboren in 1907. Volgde de H.B.S. te Groningen, staasexamen. Studeerde daarna aan de universiteit van Groningen en deed doctoraal examen in 1932. In 1934 gepromoveerd. Sinds 1935 leraar te Hilversum en sinds 1951 hoogleraar aan de universiteit van Amsterdam. Hoofdbestuurslid van het Humanistisch Verbond sinds de oprichting.

een lezing voor de vara-microfoon van zondag 4 oktober 1964

aktueel humanisme

is de titel van een nieuwe rubriek in het televisie-programma, dat door de heer J. Bijleveld, tweede voorzitter van het Humanistisch Verbond wordt verzorgd.

De eerste uitzending hiervan vindt plaats in het VARA-TV programma op woensdag 7 oktober a.s. om 22.15 uur.

tenslotte moet ieder zelf verantwoorden op welk niveau hij aan de kost wil komen. Maar er liggen ook normen in de algemene sfeer, al zijn die veel moeilijker te formuleren en veel meer onderhevig aan wijzigingen van mode, tijdgeest, generatie enzovoort. In Frankrijk is het toploze badpak deze zomer voor dames verboden, al dragen heren het al sinds generaties. Maar in Finland, waar dames en heren gemeenschappelijk de sauna ondergaan, dragen beide partijen in het geheel niets. De vrouwenmode van onze grootouders anno 1890 bedekte het lichaam van de enkels tot de oren, die van onze ouders anno 1925 van de knieën tot de schouders. Maar op de portretten uit de Rococo of het empire is het vrouwelijke vlees geëtaleerd met heel wat aantrekkelijkheden méér. Wat Bredero in zijn meesterstuk „Spaanschen Brabander” de snollen van Amsterdam op het toneel laat vertellen, is zó openhartig als was men op de grachten zelf; maar Bredero heet (misschien met weinig recht) een losbol, een bohémien. In elk geval was Huygens dat niet, deze deftige en invloedrijke secretaris van Frederik Hendrik, Willem II en zelfs nog van Willem III, geheel het middenstuk van de zeventiende eeuw. Indien er iemand een calvinist uit één stuk is geweest, onwankelbaar vroom en trouw, dan déze Constantijn, die echter tevens zijn zestigste jaar de klucht schreef van „Trijntje Cornelisdochter”, waaruit ook hele passages hoogst ongeschikt zijn voor de leeszaal in Rouveen of voor de Handelingen van de Eerste Kamer. Waaróm hebben Bredero en Huygens zo geschreven, en niet enkel zij, want de halve wereldliteratuur bevat gedeelten die schokkend zijn t.a.v. onze fatsoensnormen.

Ook vóór Freud hebben de kunstenaars immers geweten, hoe overheersend de sexualiteit is in het menselijk bestaan; trouwens: het oude Testament laat dienaangaande weinig twijfel, en het ligt meer aan de wat ouderwetse vertaling dat men verhevenheid voelt, dan aan de vermelde feiten. Iedere letterkundige is in staat bepaalde hoofdstukken of zinsneden uit het oude Testament in alle letterlijkheid zó te vertalen, dat het een concurrent lijkt van de modernste literatuur.*)

*) bijvoorbeeld Genesis XXIX; 2 Samuël XIII; 1 Koningen I.

Het is niet allemaal zo eenvoudig. Er zijn nu eenmaal moeilijk precies te bepalen grenzen; de Griekse atleten die geheel naakt meededen aan de Olympische Spelen, liepen niet naakt over de markt van Athene; het beeld dat men aanvaardt op een gazon is minder gepast in een huiskamer, afbeeldingen van menselijke verrichtingen waaraan elk onzer zijn bestaan dankt, passen misschien toch niet op venterskarren of in étalages, al is het geen steekhoudend argument te zeggen dat men daar die handelingen zelf ook niet verricht — immers wie van ons gaat ooit poedelnaakt op een voetstuk staan, zoals die man op het nu weer gereinigde Nationaal monument op de Dam? In een interview, kort na die Staphorster beslissing, heeft een van de hoofdmannen gezegd, dat hij niet verantwoordelijk zou willen zijn voor het subsidiëren van iets dat hij verderfelijkt achtte. Ik stel er prijs op te zeggen, dat ik dit in principe een hoog zedelijk standpunt acht, heel wat hoger dan de gemakzucht van hen die alles toejuichen wat zich met alle middelen van de moderne publiciteit als nieuw en modern en onweerstaanbaar opdringt en die bang zijn voor achterlijk te worden versleten als zij zich niet geestdriftig tot slachtoffer laten maken van de allerlaatste humbug. Ik heb echter twee bezwaren: óók principieel en allerm minst bijkomstig. Het eerste is dit: dat subsidie-geld dus in het algemeen de allerslechtste vorm is om uiting te geven aan een bepaald oordeel of een bepaald bezwaar. In de tegenwoordige cultuur zijn allerlei voorzieningen alleen nog mogelijk via steun, financiële steun, van overheidswege. Indien men in geweten zou menen zich tegen iedere post te moeten verzetten die dient om dingen in stand te houden en te doen functioneren waar men persoonlijk ernstige bezwaren tegen heeft, dan zou ieder Kamerlid zeker tegen de helft van alle budgetposten moeten stemmen. De verantwoordelijkheid van de enkele mens, zelfs als hij raadslid is in Staphorst, is niet onbegrensd. Hij mag in zijn hoogheid een deel van de verantwoordelijkheid delegeren, er mogen lager geplaatsten zijn, niet zetelende in het gestoelte der ere maar toch ook heel nuttige, verstandige en werkzame lieden, die op een volgend niveau hun verantwoordelijkheid dragen. Met andere woorden: de Raad van Staphorst behoefde in zijn discussie niet verder te gaan dan de algemene vraag, of een leeszaal een gewenste zaak is, waard om er enkele duizenden gulden aan te besteden.

De andere vraag, hoe dit bedrag van een paar duizend gulden dan in boeken wordt omgezet, en in welke boeken, en of daar groene of rode bandjes om heen moeten, is dan niet meer een zaak van financiële aard. Misschien zou de tegenstemmende meerderheid het over de feitelijke besteding van dat geld nooit eens worden met het desbetreffende bestuur of de leidinggevende functionarissen. Maar wat dan nog? Die hebben als volwassen mensen een eigen verantwoordelijkheid. En dit is dan meteen mijn tweede principiële bezwaar tegen wat er in Staphorst — maar daar niet alleen — gebeurt. Niemands verantwoordelijkheid gaat zó ver dat hij andere volwassen medemensen mag belemmeren zichzelf te zijn.

**„De motivering
van de godsdienstvrijheid bij
Dirck Volckertszoon
Coornhert”**

door Dr. H. Bongers

Dit boek is een waardevol bezit voor hen,
die belangstellen in de geschiedenis van de
idee der verdraagzaamheid.

Prijs f 4,25; ingenaaid, 180 pagina's.

Het is *niet* het zedelijk recht laat staan de zedelijke plicht van een calvinistische raadsmeerderheid, aan de niet-calvinistische minderheid van de bevolking de middelen te onthouden die deze voor haar geestelijk leven en haar culturele ontplooiing nodig heeft. Het overheidsgeld is zelfs in Staphorst niet alleen calvinistisch geld. Ik zeg erbij: het overheidsgeld is zelfs in Weert of Sittard niet alleen Rooms-Katholiek geld. Indien men zich in geweten verplicht acht geen geld toe te staan aan iets van „anders denken”, is men ronduit oneerlijk, zo lang men wel geld van „anders denken” aanvaardt. Het overheidsgeld is geld van ons allen, het behoort verantwoordelijk te worden besteed ten bate van allen. Bij de humanist leeft meer dan bij enig ander de overtuiging dat dit dan niet kan en nooit zal kunnen volgens één patroon. Maar ook wie géén humanist is, ook wie nog in een dogmatisch geloof een soort absolute waarheid ziet, zou anno 1964 over genoeg werkelijkheidsbesef moeten beschikken om te zien, dat de wereld, de mensheid, Europa, Nederland, zelfs Overijssel, ja zelfs de gemeente Staphorst niet bestaat uit gelijke, maar uit óngelijke mensen, en dat deze menselijke ongelijkheid een *feit* is, betreurenswaardig wellicht, maar dan even betreurenswaardig als de zwaartekracht. En dáármee rekening te houden mag van ieder worden verwacht.

G. STUIVELING.

LEVENSWIJSHEID.

Ik wilde dat gij dit gevoelen woudt; —

Lachen is goed en dromen in de zon
En zang en dans en allerlei vermaak;
Maar toch doet hij verkeerd, die altijd lacht
Of danst of ligt te dromen in de zon. —
Omdat een bloem kàn bloeien, doe zij goed
Wanneer zij bloeit en niet meer doet dan dat:
Zij is geen vrouwtje, dat het spinwiel trapt
En zijde spint ter kleding, maar zij bloeit:
En door dat bloeien prijkt zij nóchtans

schoon,

Gelijk een vrouwtjen in een zijden kleed.
Ze is goed, want zij doet alles wat zij kan
En dat is bloeien; — maar de mensch, die wél
Kan spinnen, doet verkeerd als hij alleen
Zich door de zon beschijnen laat en ziet
Hoe and'ren spinnen, aan z i j n zijden kleed.

ALBERT VERWEY
uit VERZEN

WIJ ZIJN HET...

Vaar bootsman, naar de lichte horizon;
Sleep wandelaar, in zon en regen
Uw lichaam door het stof der kronkelwegen;
Duik zwemmer, in de koele en klare bron;
Gij komt nooit iemand dan uzelve tegen.

Wij zijn het die een waarde en zin verlenen
Aan avondwind en leeuwerikslid,
En aan 't befaamde ruisen van het riet.
Want wij verbeelden in de fenomenen
Wat in ons opkomt, tintelt en verschiet.

Wij zijn in onze ellende onmeetlijk rijk;
Wij kunnen in het spel der wolken
De klopp van ons geheime hart vertolken;
Wij bouwen tempels en uit stinkend slijk
Kneden wij goden om die te bevolken.

Jan Greshoff

lezingen voor de radio

wo. 7 okt. VARA 22.15 uur: Televisie-programma.

zo. 11 okt. VARA 9.45 uur: E. T. Hoven: „De Engelsen zijn gek”.

¹⁾ De lezing op zondag 18 oktober om 9.45 uur komt te vervallen, i.v.m. de uitzendingen van de Olympische Spelen.

zo. 25 okt. VARA 9.45 uur: Mevr. G. Reddingius-Swart: Alleen, maar niet eenzaam”.

zo. 1 nov. VARA 9.45 uur: G. Stuiveling: „Uit humanistisch oogpunt”.

di. 6 okt. AVRO 15.45—16.00 uur: H. J. J. Lips: „Geestelijke verzorging in de strijdkrachten”.

PARIJS

Deze week komt mijn woord tot u uit Parijs. Ik breng daar enkele dagen in ledigheid door, maar aangezien ik ben vergeten mij ter redactie af te melden en ik ook niet weet of men voldoende humanistische pioniers in voorraad heeft, is de ledigheid niet volkomen. Ik heb mij dus voor het open raam van mijn hotelkamer neergezet en tussen twee zinnen in kijk ik naar beneden in een van de drukke nauwe straatjes, waaraan het Parijse scholenkwartier zo rijk is.

Aanvankelijk had ik mij voorgenomen dit stukje te schrijven aan een cafétafeltje op een terrasje. Want zó hoort het eigenlijk; temidden van een drinkende en converseerende menigte aan een drukke boulevard zit een persoon een stuk fraai en diepzinnig proza te vervaardigen. De persoon is dermate vergroeid met terrassen en cafétafeltjes, dat hij daar, geheel onafgeleid, zijn scheppingswerk kan verrichten. Nou, zover ben ik nog niet. Het terras zitten is voor mij nog steeds een klein avontuur en er is zóveel te zien, dat er van schrijven (behalve van prentbriefkaarten) niets kan komen. Bovendien vind ik dat de aanstellerij ook haar grenzen moet hebben. En ik wens niet in alle vallen te trappen, welke men mij gelieft te zetten. Hedenmorgen dronk ik mijn ochtendkoffie in een gelegenheid die voor enkele jaren bezocht werd door baardige jongelingen. Van dit café uit verbaasden zij de wereld door hun stoutmoedige denkkeelden en de waard liet niet na hiervan geducht profijt te trekken. Op de bonnetjes die bij de consumptie verstrekt worden, liet hij afdrukken, dat zijn etablissement de plaats van samenkomst voor de intellectuele élite was en hij verdubbelde tezeldertijd de prijzen. Nu hebben wij er wel een paar franken voor over om in Parijs bij intellectuele élite te worden gerekend, maar als wij in het café zitten hebben wij het te druk met rond te zien, wie zich daar nog meer in de nek laten kijken en wij komen aan schrijven niet toe (behalve dan natuurlijk van die vreselijke prentbriefkaarten). Wij zijn al enkele keren vaker in Parijs geweest en hebben daar de voornaamste musea en uitzichtpunten al bezocht. Dat is een grote zorg minder, want dat behoeven wij nu tenminste niet meer te doen. Een ogenblik hebben wij er over gedacht om toch nog naar het Louvre te gaan, maar daar hebben wij ook maar van afgezien. Dat geren door die eindeloze zalen vol gips en marmer en verfwerk, totaal 200.000 stuks heb ik ergens gelezen, is een zinloos en uiterst vermoeiend bedrijf. Zonder dat is Parijs al vermoeiend genoeg. Want het beroemde flaneren, dat allerwege wordt aanbevolen, vereist een stalen gestel. Twee uur flaneren is slopender dan een hele dag arbeiden en men kan tenslotte toch ook niet de hele dag in kroegen gaan zitten.

De staatsvorm van dit klassieke land van de vrijheid is uitermate boeiend. Gelijk bekend mag worden verondersteld wordt Frankrijk geregeerd door een bejaarde generaal. De volksvertegenwoordiging heeft weinig in te brengen. Dit lijkt op het eerste gezicht veel op het regime, dat een aantal

jaren geleden elders door een korporaal was ingesteld. Maar tussen de regimes is evenveel verschil als tussen een generaal en een korporaal. De generaal heeft zich als propaganda-minister een voormalige communist aangemeten en dat geeft de wonderlijkste uitkomsten. Iedereen mag zeggen en schrijven wat hij wil. Hij mag ook demonstraties en stakingen organiseren. Alles mag, en intussen gaat de generaal rustig zijn gang. Hij gaat zelfs gemoedereerd een maand op reis en er gebeurt verder niets.

Het is bekend, dat alleenheersende generaals en dergelijke zich graag vermeien in het oprichten van grote bouwwerken. Parijs staat er vol van. De meerwaarde van eeuwen is er vastgelegd in paleizen, kerken en triomfbogen. Terwijl de despoten al lang gebalsemd ergens te kijk liggen, leeft hun naam voort in stenen monumenten. Doeltreffend, maar erg duur.

Ook in dit opzicht bewandelt onze huidige generaal, waarschijnlijk voorgelicht door zijn ex-communistische minister, nieuwe wegen. Hij laat alle oude monumenten, die zwart van ouderdom zijn geworden, netjes schoonmaken, zodat zij er uitzien als nieuw. Wie enige tijd niet in Parijs is geweest, herkent de stad nauwelijks. Overal ontwaart hij spiksplinternieuwe bouwsels. Wat is dat voor een reusachtig nieuw complex? Dat is het Louvre. En gindse suikertaart? Dat is de opera. En die Griekse tempel? Dat is de Madeleine, die er vroeger zo indrukwekkend uitzag in haar bestorven weduwentooi.

Zo is de generaal bezig een geheel nieuwe stad te laten verrijzen, tegen de prijs — verhoudingsgewijs gesproken — van ontvleken en oppersen.

Maar de buurt waar wij tijdelijk wonen is nog gezellig morsig en nauw en vol eet- en drinkhuizen, die geëxploiteerd worden door alle soorten Afrikanen, Grieken, Spanjaarden, Vietnamezen, Armeniërs, Russen en noem maar op, als het maar geen Nederlanders zijn.

Daarom is het zo prettig eens naar Parijs te gaan. En om het helemaal echt prettig te maken, hebben wij een half Edammertje meegenomen, waarvan wij stiekum af en toe een stukje nemen als niemand het ziet.

Olala, ça c'est Paris!

H. H.

VERANDEREND LEVENSESEF samengesteld door: mevrouw Hella S. Haasse, Ds. E. van Bruggen, Prof. Dr. H. Freudenthal, Prof. Dr. T. T. ten Have, Ds. S. J. Popma, J. Reehorst, Dr. C. Scharff O.S.A., Prof. Dr. R. Schippers

Uitgave Nederlands Gesprek Centrum.

Verkrijgbaar bij het Centraal Bureau, bij voorkeur door overschrijving van f 1,50 op postrekening nr 30.49.60 t.n.v. Humanistisch Verbond te Utrecht, met op het strookje de vermelding: N.G.C. no. 28.